

ANNE-BABASI BOŞANMIŞ 9–13 YAŞLARINDAKİ ÇOCUKLAR İLE AYNI YAŞ GRUBUNDAKİ ANNE-BABASI BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN BENLİK SAYGISI VE KAYGI DÜZEYLERİ

Nergüz BULUT SERİN

Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
PDR Anabilim Dalı, İzmir/TÜRKİYE
nerguz.bulut@deu.edu.tr

Sevda ÖZTÜRK

Levent Kırca Oya Başar İlköğretim Okulu İzmit/TÜRKİYE

Geliş Tarihi: 28.05.2007

Yayına Kabul Tarihi: 31.10.2007

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmanın örneklemini toplam 17 ilköğretim okuluna devam eden ve 9–13 yaş grubundaki öğrencilerden 175'i kız ve 133'ü erkek olmak üzere toplam 308 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Çocuklar İçin Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın verileri, Korelasyon Tekniği, "t" testi, "F" testi ve "Scheffe" testi uygulanarak çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda, anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygıları arasında anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Ayrıca, anne-babası boşanmamış çocuklarda kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha kaygılı olduğu ve yine anne-babası boşanmamış çocuklarda 9 yaş grubundaki çocukların 11 yaşındaki çocuklara göre benlik saygılarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, benlik kavramı, benlik saygısı, kaygı

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE SELF ESTEEM AND THE ANXIETY LEVELS OF CHILDREN BETWEEN THE AGE 9-13 WHOSE PARENTS HAD DIVORCED AND THE SAME RANGE OF WHOM ARE NOT DIVORCED

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the relationship between the self esteem and the anxiety levels of children between the age 9-13 whose parents had divorced and the same range of whom are not divorced. The sample consisted of 308 students (175 girls, 133 boys) who were 9-13 years old among 17 primary schools. In this research, Piers-Harris Children's Self-Concept Scale, State-Trait Anxiety Inventory For Children (STAIC) and individual's information their families' characteristic information prepared by researcher were used as a scale instrument. Research data was done by using the correlation method "t" test, "F" test and "scheffe" test. The results of the study indicates that there are the meaningful differences between the self esteems and the anxiety levels of children whose parents had divorced and the same range of whom are not divorced Also it was determined that the girl ones whose parents are not divorced are more anxiety than the boy ones whose parents are not divorced and again the self esteem levels of children the age 9 whose parents are not divorced are higher than the age 11 whose parents are not divorced.

Keywords: Divorce, self concept, self esteem, anxiety.

1. GİRİŞ

Aile, duygusal bağlılık temeline dayanan, üyeleri için yaşamsal özelliklere ve başkalarına aktarılamayan bir dayanışma çerçevesine sahip ve büyüklüğü sınırlı bir toplumsal küme olarak ifade edilmektedir (Armağan ve Armağan, 1988: 135). Çocuk hem annenin hem de babanın ilgisine, sevgisine, şefkatine muhtaç bir varlıktır. Çocuğun ruhsal ve zihinsel açıdan sağlıklı olmasının başta gelen şartlarından birisi elbette ki kişiliğinin ideal bir aile tarafından yönlendirilmesidir. Ancak günümüzde yıkılan yuvaların sayısı gittikçe artmaktadır (Tarhan, 2004). Boşanma, hayat boyu süreceği, her zaman yan yana ve birbirine destek olunacağı inancıyla kadın ve erkek tarafından kurulmuş "Resmi" beraberliğin, aile kurumunun, sona erişinin hukuksal sürecini ifade etmektedir. Boşanma hem hukuki hem psikolojik hem de sosyal bir süreçtir. Çocuklar için travmatik olma olasılığı olan bir yaşantıdır ve bazı evlilikler için kaçınılmazdır (Berkun, 2005).

Boşanma olayı sosyal ve psikolojik olarak incelendiğinde, çocuğun gelişiminde önemli etkiye sahip olan aileye son veren ve özellikle çocuklar üzerinde yaşam boyu etkilerini hissettiren bir olaydır (Çağdaş ve Seçer, 2004: 220). Boşanma psikolojik, sosyal ve hukuki sonuçları olan bir süreçtir. Bu süreç her bireyde farklı bir seyir izlemekte ve özellikle çocuklar üzerinde

olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Asiltürk, 2004). Çocuklar arasında yapılan araştırmalar çocukların, boşanma olayını kabul etmediklerini göstermektedir. Çocuklar kötü bir evliliği boşanmaya yeğ tutmaktadırlar (Collange, 1997: 83). Günümüzde benlik saygısını etkileyen birçok faktör araştırılmaktadır. Yüksek düzeyde benlik saygısı aile ile olumlu iletişim, kişinin kendi hayatı üzerinde kontrole sahip olduğu duygusu, orta derecede risk alma isteği ve etkili bir kişi olduğunu hissetmesi gibi faktörlerle ilişkilidir. En alt düzeyde benlik saygısı ise, okul başarısı için aşırı derecede ebeveyn baskısı ve okul değiştirme gibi faktörlerle ilişkilidir (Morganett, 2005: 119). Ülkemizde, boşanmış veya parçalanmış ailelerin ve çocukların benlik kaygısı ve kaygı düzeyini araştıran bazı çalışmalar bulunmaktadır (Erkan, 1986; Çelikoğlu, 1997; Aslıhan, 1998; Şirvanlı, 1998; Karakuş, 2003; Gümüsel, 2004). Yurt dışında ilgili literatür incelendiğinde benzer çalışmalara rastlanmıştır (Lamb, 1981; Block, Block ve Gjerde, 1986; Zill ve diğerleri 1993; Amato, 2001; Hughes, 2002; Lanz ve diğerleri, 1999; Reifman ve diğerleri, 2001). Çocuğun yaşı, cinsiyeti, ana-baba tutumları, anne-babanın eğitim durumu, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, anne-babanın mesleği, kardeş sayısı ve çocuğun başarı durumu kaygıyı etkileyen etmenlerdir. Küçük çocuklardaki kaygı

yaratılan durumlar ileri yaşlardaki ruhsal tepkilerin temelini oluştururlar. Boşanmış ailelerde ana-baba arasında boşandıktan sonra bile devam eden çekişmeler, çocukta kaygının oluşmasına neden olabilmektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000).

Kaygı çocuklarda farklı tepkiler şeklinde kendini gösterebilir. Bazı çocuklar kaygılandırıcı durumdan kaçmak için içine kapanıp, akran gruplarına katılmazlar. Bazıları ise, gerileme, reddetme, bastırma ve yansıtma gibi savunma mekanizmaları geliştirirler (Çağdaş ve Seçer 2004: 358). Çocukta kaygının oluşmasına neden olan etkenlerden biride boşanma olayıdır. Çocuğun alıştığı yaşam şeklinin değişmesi, aile yapısının bozulması ve ebeveynlerden birinin evden ayrılması çocukta kaygıyı tetiklemektedir. Bu bağlamda, çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri üzerinde boşanmanın etkilerini ortaya koyan çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarının, anne babalara, eğitimciler ve araştırmacılara kaynaklık etmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu araştırmanın sonuçlarının, anne-baba ve eğitimcilerin, çocukta benlik saygısını geliştirmeye ve çocuğun yaşadığı kaygıları azaltmaya ilişkin bir görüş belirlemelerinde ışık tutabileceği düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış

çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeylerinin kişisel bilgi formu ile elde edilen bireysel özelliklerine ve ailelerine ilişkin bazı değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Anne-babası boşanmamış çocukların cinsiyetlerine ve yaşlarına bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Anne-babası boşanmış çocukların “anne-babalarının boşanma süresine”, “şu anda kiminle yaşadıklarına”, “babalarını ve annelerini ne kadar sıklıkla gördüklerine” bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

Bu çalışma betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini 2005–2006 eğitim-öğretim yılı Kocaeli il merkezinde bulunan devlet ilköğretim okullarının 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Evrenin tümünü örneklem olarak almak, araştırma

koşulları açısından olanaksız olduğundan “Basit Tesadüfî Örneklem” yöntemi ile örneklem oluşturulmuştur. Araştırmanın örneklemini toplam 17 ilköğretim okulunda okuyan 9–13 yaş grubundaki 175 (% 57) kız, 133 (% 43) erkek toplam 308 öğrenci oluşturmaktadır.

2.1. Veri Toplama Araçları

2.1.1. Piers-Harris’in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği

Ölçeğin orijinali “Piers-Harris Children’s Self-Concept Scale”dir. “Kendim Hakkında Düşüncelerim” adı ile de anılan 80 maddelik Piers-Harris’in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği 9 ila 16 yaş grubundaki öğrenciler için 1964’te Piers ve Harris tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması geçerlik ve güvenilirlik çalışması Öner(1994) tarafından yapılmıştır. Bu ölçek çocuklarda öz kavramı ya da benlik anlayışının gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleriyle olan ilişkilerini araştırma ve belirlemede kullanılır. Ölçeği oluşturan 80 tanımlayıcı ifade vardır. Bunlara “evet” ya da “hayır” şeklinde yanıt verilir. Yanıtlar bir anahtarla puanlanır. Buna göre elde edilen puanlar kuramsal olarak 0 ile 80 arasında değişir. Yüksek puan olumlu, düşük puan ise olumsuz öz-kavramın varlığına işaret etmektedir.

2.1.2. Çocuklar İçin Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanteri

Ölçeğin orijinali “State-Trait Anxiety Inventory For Children (STAIC)’dir. “Nasıl Hissediyorum Anketi” adı ile de anılan Çocuklar İçin Sürekli Kaygı Ölçeği Spielberger tarafından 1973 yılında geliştirilmiştir. Kaygı yatkınlığında kalıcı bireysel farklılıkları ölçmeyi amaçlar. Özusta tarafından 1995 yılında geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Yirmi maddeden oluşur ve çocuktan kendini “genellikle” nasıl hissettiğini değerlendirip, madde de verilen durumun oluş sıklığına göre en uygun seçeneği belirtmesi istenir. ÇDSKE’nin test, tekrar-test güvenilirlik katsayıları tüm grupta, Durumluluk Kaygı Ölçeği için .60, Süreklilik Kaygı Ölçeği için ise .65 olarak bulunmuştur (Özusta, 1995).

2.2. Veri Çözümleme Teknikleri

Çalışmada bağımsız değişkenlere verilen yanıtların dağılımına ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Örneklem grubunu oluşturan çocukların kaygı düzeyi ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler Korelasyon Tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Gruplar arasında farkın olup olmadığını belirlemek için ikili değişkenler için “t” testi, ikiden fazla değişkenler için ise “F” testi uygulanmıştır. Değişkenler arasında belirlenen anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için “Scheffe” anlamlılık testi uygulanmıştır.

Araştırmada önem düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın alt problemlerini cevaplamak

Tablo 1. Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t ve p Değeri

Bağımlı Değişken	Anne Baba Boşandı mı?	n	$\bar{X}$	ss	t değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	Evet	154	39,19	7,209	4,454	0,000*
	Hayır	154	35,66	6,675		
Benlik Saygı Düzeyi	Evet	154	54,53	11,772	3,480	0,000*
	Hayır	154	58,97	10,560		

*P<0,05 fark anlamlı

Tablo 1’de görüldüğü üzere, anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri arasında ($t=4,454$, $p<0,05$) anlamlı bir farklılık görülmektedir. Aynı şekilde, anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygı düzeyleri arasında da ($t=3,480$, $p<0,05$)

üzere istatistiksel yöntemlerle analiz sonucunda ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir.

anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Buna göre anne-babası boşanmış olan çocukların kaygı düzeylerinin daha yüksek ve benlik saygılarının da daha düşük olduğu gözlenirken, anne-babası boşanmamış olan çocukların kaygı düzeylerinin daha düşük ve benlik saygılarının da daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Anne Babası Boşanmış Çocukların Cinsiyetine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t ve p Değeri

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	t değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	Kız	95	39,13	7,365	0,135	0,893
	Erkek	59	39,29	7,012		
Benlik Saygı Düzeyi	Kız	95	54,92	12,444	0,517	0,606
	Erkek	59	53,91	10,675		

Tablo 2’ye göre, anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygılarının cinsiyet değişkeninden etkilenmediği, cinsiyet değişkenine göre

istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 3. Anne Babası Boşanmamış Çocukların Cinsiyetine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, t ve p Değeri

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	t değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	Kız	80	36,91	6,732	2,456	0,015*
	Erkek	74	34,31	6,685		
Benlik Saygı Düzeyi	Kız	80	58,01	10,453	1,176	0,241
	Erkek	74	60,01	10,646		

*P<0,05 fark anlamlı

Tablo 3’de görüldüğü üzere, cinsiyete göre, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri arasında (t=2,456,p<0,05) anlamlı bir farklılık görülürken, cinsiyet ile

çocukların benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır (p>0,05).

Tablo 4. Anne Babası Boşanmış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenmeleri

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	GA	221,344	4	55,336	1,067	0,375
	GI	7730,195	149	51,881		
	Toplam	7951,539	153			
Benlik Saygı Düzeyi	GA	328,176	4	82,044	0,586	0,674
	GI	20878,090	149	140,121		
	Toplam	21206,266	153			

Tablo 4’te görüldüğü gibi, yaş değişkenine göre, anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı

puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (p>0,05).

Tablo 5. Anne Babası Boşanmamış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları

Bağımlı Değişken	Yaş	n	$\bar{X}$	ss	sh
Kaygı Düzeyi	9 Yaş*	28	34,11	6,477	1,224
	10 Yaş	34	36,74	7,174	1,230
	11 Yaş*	26	37,73	6,815	1,337
	12 Yaş	46	35,04	6,419	0,946
	13 Yaş	20	34,75	6,146	1,374
Benlik Saygı Düzeyi	9 Yaş	28	64,8571	9,25649	1,74931
	10 Yaş	34	58,7941	10,80062	1,85229
	11 Yaş	26	54,0385	9,59784	1,88229
	12 Yaş	46	57,8478	10,67285	1,57363
	13 Yaş	20	60,0500	9,69251	2,16731

Tablo 5’de görüldüğü üzere kaygı düzeyinde en yüksek ortalamaya (x= 37,73)

11 yaş grubu sahiptir. En düşük ortalama ise (x= 34,11) ile 9 yaş grubuna aittir.

Benlik saygı düzeyinde ise en yüksek ortalamaya ($x= 64,86$) 9 yaş grubu sahiptir. En düşük ortalamaya ise ($x= 54,04$) ile 11

yaş grubu sahiptir. Gruplar arasındaki farkın anlamlığına ilişkin varyans çözümlemesi Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Anne Babası Boşanmamış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenmeleri

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	GA	252,367	4	63,092	1,432	0,226
	GI	6564,075	149	44,054		
	Toplam	6816,442	153			
Benlik Saygı Düzeyi	GA	1685,062	4	421,266	4,082	0,004*
	GI	15376,834	149	103,200		
	Toplam	17061,896	153			

* $P<0,05$ fark anlamlı

Tablo 6'da görüldüğü üzere, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri, yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Bununla birlikte anne babası boşanmamış çocukların benlik saygılarıyla yaşları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır

($F_{(4-153)}=1,432$, $p<0,05$). Bu farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan Scheffe anlamlılık testi sonucunda, farklılığı yaratan grupların 9 yaş grubundaki çocuklar ile 11 yaş grubundaki çocuklar arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Anne Babası Boşanmış Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Süresine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenmeleri

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	GA	83,664	4	20,916	0,396	0,811
	GI	7867,875	149	52,805		
	Toplam	7951,539	153			
Benlik Saygı Düzeyi	GA	1015,932	4	253,983	1,874	0,118
	GI	20190,335	149	135,506		
	Toplam	21206,266	153			

Tablo 7'de görüldüğü üzere, anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile anne babalarının

boşanma süresi arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 8. Anne Babası Boşanmış Çocukların Şu Anda Kiminle Yaşadıklarına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenmeleri

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	GA	19,918	3	6,639	0,126	0,945
	GI	7931,621	150	52,877		
	Toplam	7951,539	153			
Benlik Saygı Düzeyi	GA	210,864	3	70,288	3,434	0,502
	GI	20995,402	150	139,969		
	Toplam	21206,266	153			

Tablo 8’de görüldüğü gibi, anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı, şu anda kiminle yaşadıklarına ilişkin olarak bakıldığında anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 9. Anne Babası Boşanmış Çocukların Babalarını Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenmeleri

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	GA	105,951	5	21,190	0,400	0,848
	GI	7845,588	148	53,011		
	Toplam	7951,539	153			
Benlik Saygı Düzeyi	GA	1170,327	5	234,065	1,729	0,131
	GI	20035,939	148	135,378		
	Toplam	21206,266	153			

Tablo 9’da görüldüğü üzere, anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 10. Anne Babası Boşanmış Çocukların Annelerini Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenmeleri

Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F değeri	p değeri
Kaygı Düzeyi	GA	301,927	5	60,385	1,168	0,328
	GI	7649,612	148	51,687		
	Toplam	7951,539	153			
Benlik Saygı Düzeyi	GA	314,006	5	62,801	0,445	0,816
	GI	20892,260	148	141,164		
	Toplam	21206,266	153			

Tablo 10’da görüldüğü gibi, anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın bulguları birlikte değerlendirildiğinde, belirlenen bağımsız değişkenlerle, ölçeklerin puanları arasındaki karşılaştırmalarda elde edilen bulgulara bakıldığında, anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bulgulara göre anne-babası boşanmış çocukların kaygı düzeyinin, anne-babası boşanmamış olan çocukların kaygı düzeylerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, anne-babası boşanmış çocukların benlik saygı düzeylerinin, anne-babası boşanmamış olan çocukların benlik saygı düzeylerine göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Çelikoğlu (1997)'nin 12-16 yaşlar arasındaki çocuklarla yaptığı çalışmada boşanmanın, çocukların benlik saygısı üzerinde olumsuz bir etki yarattığını bulmuştur. Anne babası boşanmış çocukların cinsiyet bakımından kaygı düzeyleri ve benlik saygıları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Karakuş (2003) çalışmasında, boşanma sürecinde kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha fazla etkilendiklerini bulmuştur. Parish ve Taylor (1979) yaptıkları çalışmada anne babası boşanmış çocukların cinsiyeti ile benlik saygı düzeyi arasında önemli bir ilişkinin olmadığını saptamışlardır. Boşanmanın çocuklar

üzerinde cinsiyetleri açısından etkileri, konusunda yurtdışında yapılan araştırmalarda ise farklı bulgular elde edilmiştir. Bazı araştırma sonuçları boşanmadan erkek çocukların kızlardan daha fazla etkilendiğini gösterirken (Kaye, 1989); bazı araştırma sonuçları da; kızların boşanmadan daha fazla etkilendiğini göstermektedir (Frost ve Pakiz, 1990). Aslıhan (1998)'in parçalanmış ve tam aile çocuklarıyla yaptığı çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek kaygı düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Anne babası boşanmamış çocukların cinsiyetleri bakımından kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri yaşları açısından benlik saygıları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Erkan (1989) tarafından yapılan çalışmada, anne-babası boşandığında küçük yaşta olan çocuklarla daha ileri yaşta olanlar arasında benlik tasarımı düzeyi yönünden önemli bir fark olmadığını göstermiştir. Bu bulgular araştırmanın sonucuyla paraleldir. Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Fakat anne babası boşanmamış çocukların benlik saygılarıyla yaşları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bulgulara göre 9 yaş grubunda olan çocukların benlik saygı düzeylerinin 11 yaş grubunda olan

çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bulguları doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Okullarda anne babalara boşanma olayının çocuklar üzerinde nasıl etkiler bıraktığı ve boşanma sonrasında anne baba olarak neler yapabileceklerine yönelik bilgiler verilebilir. Boşanmış aileye sahip çocuklarla grup rehberlik çalışmaları yapılarak, bu çocukların bir grubun üyesi olması, kendini ifade edebilmesi, paylaşımında bulunabilmesi, içinde bulunduğu durumu kabul edebilmesi açısından destek sağlanabilir.

5. KAYNAKLAR

- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler. <http://www.yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoğlu.htm-33k> (27Şubat 2006)
- Amato, P. R (2001). Children and Divorce In The 1990's. An Update At The Amato and Keith (1991) Meta-Analysis. Journal of Family Psychology. Sayı: 15.
- Armağan, S. ve Armağan, İ. (1988). Toplumbilim. İzmir: Barış Yayınları.
- Asiltürk, A. (2004). Boşanma ve Velayet. Popüler Psikiyatri Dergisi. Sayı 17. (Ocak-Şubat 2004).
- Aslıhan, N. M. (1998). Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz Kavramı, Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Block, J. H., Block, J. ve Gjerde, P. F. (1986). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Abuse. Journal of Early Adolescence. 11, 56-94.
- Bruno, F. J. (1982). Psikoloji Tarihine Giriş. Çev. Nesrin Hisli. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat fakültesi Yayınları.
- Cherlin, A. J. (1999). Going to Extremes Family Structure, Children's Well-being and Social Science. Demography. Sayı: 36.
- Collange, C. (1997). Boşanma Salgını. (2. basım). Çev. Sevim Akten. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Çağdaş, A. ve Secer, Z. (Ed). (2004). Mutlu ve Sağlıklı Yarınlar İçin Anne-Baba Eğitimi. Konya: Eğitim Kitapevi.

- Çelikoğlu, C. (1997). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdem, F. (2003). Boşanma Ergenleri Nasıl Etkiliyor?
http://www.mcatürk.com/gazete_takvim_031023.htm (27 Ocak 2006).
- Gümüşel, O. (2004). Boşanma ve Çocuk.
http://www.mcatürk.com/ogumusel_bosanma.htm (24 Ocak 2006).
- Erkan, G. (1986). Boşanmaların çocukların benlik tasarım düzeyine
H.Ü.S.H.Y.O. Dergisi, Cilt 4, sayı 2-3, Ankara.
- Hughes, R. (2002). The Effects of Divorce on Children. Retrieved October 30, 2002 Form The World.
- Frost, A.K. ve Pakiz, B. (1990). The effects of marital disruption on adolescents: Time as a dynamic.
American Journal of Orthopsychiatry, 60(4), 544-555.
- Karakuş, S. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansıması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Kaye, T. (1989). Endemism and Rarity in Plants. Native Plant Society of Oregon. 22: 23-24
- Lamb, M. (1981). The Role of Fathers in Child Development. New York: Wiley Interscience.
- Lanz, M. Lafrate, R. Rosnati, R. ve Scabini, E. (1999). Centre of Studies and Research on Family. Catholic University of Milan, Italy.
- Lengua, L. S. A. (2000). The Additive and Interactive Effects of Parenting and Temperament in Predicting Adjustment Problems of Children of Divorce. Journal of Clinical Child Psychology. Sayı 29. Sayfa 232-244.
- Mechanic D, Hansell S. (1989) Divorce, family conflict, and adolescents' well-being. J Health Soc. Behav, (3);105-116.
- Morgan, C. T. (1981). Psikolojiye Giriş Ders Kitabı. Çev. Ed. Sibel Karataş. Ankara: Meteksan Ltd. Şti.
- Morganett, S. R. (2005). Yaşam Becerileri. Çev. Sonay Gürçay, Alim Kaya, Mesut Saçkes, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öner, N. (1994). Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği El Kitabı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

- Özusta, Ş. H. (1995). Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Türk Psikoloji Dergisi. Cilt 10. Sayı 34. Sayfa 32-44. (Haziran, 1995).
- Reifman, A. Villa, L. C. Amans, J. A. Rethinam, V. ve Telesca, T. Y. (2001). Children of Divorce in the 1990s: A meta-analysis. Journal of Divorce and Remarriage.
- Şirvanlı, Ö. D. (1998). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerinde Etkileri, Davranış ve Uyum Problemleri. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. Cilt 6. Sayı: 1 Sayfa 19-29 (1999).
- Tarhan, N. (2004). Boşanmış Aileler ve Çocukları. http://www.mcatürk.com/makul_boşanma.htm (4 Ağustos 2005).
- Tarhan, N. (2005). Yaygın Evlilik sorunları. http://www.mcatürk.com/ntarhan_kp_evlilik.htm (24 Ocak 2006)
- Zill,N, Morrison DR, Coiro MJ. (1993). Long-term effects of parental divorce on parent-child relationships, adjustment, and achievement in young adulthood. J. Fam Psychol 7(1):91-103.